

DOI:10.26104/NNTIK.2023.60.24.064

Курманкулов Ш.Ж., Маматова У.А.

**ОРТО КЕСИПТИК ОКУУ ЖАЙЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫК
ЫКМАЛАРДЫ КОЛДОНУУ ЖАГДАЙЫ**

Курманкулов Ш.Ж., Маматова У.А.

**ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ ОБУЧЕНИЯ В СРЕДНЕМ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

Sh. Kurmankulov, U. Mamatova

**THE SITUATION OF THE APPLICATION OF INNOVATIVE APPROACHES
IN SECONDARY VOCATIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

УДК. 372.853. (575.2)(043.3)

Жаңы муундагы билим берүү стандартынын аткарылышына мугалимдердин айлык акысынын көтөрүлгөнү салмактуу фактор экенин белгилеп, бирок толук кандуу ишке ашыруу үчүн айыл жергесиндеги мектептерде материалдык-техникалык базанын, айылдык менталитеттин жана мугалимдердин билимин өркүндөтүү менен алардын инновациялык ыкмаларды колдонуу даражасынын дагы белгилүү деңгээлде таасири бар экендиги берилген. Аны жөнгө салуу үчүн салттуу окутуу ыкмалары менен биргеликте инновациялык окутуу ыкмаларын өздөштүрүү зарылдыгын көрсөткөн. Орто кесиптик окуу жайында бул зарылдыкты аныктоо үчүн анда иштеген окутуучулардын арасында сурамжылоо жүргүзүү менен бүгүнкү күнү колдонулуп жаткан инновациялык ыкмалардын рейтингин аныкталган жана алардын колдонуу деңгээлинин төмөн экендигин тастыкталган. Орто кесиптик окуу жайында инновациялык ыкмаларды натыйжалуу колдонуу маселеси чечиле элек объект экендиги көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: активдүүлүк, окутуунун технологиясы, билим берүү стандарты, салттуу окутуу, инновация, чыгармачылык, өз алдынчалуулук, билим сапаты, өстүрүү, өнүктүрүү, рейтинг, эксперимент.

Отмечая, что повышение заработной платы учителей является весомым фактором в обеспечении выполнения образовательного стандарта нового поколения, но для полноценной реализации в школах сельской местности также существует определенная степень влияния материально-технической базы, сельского менталитета и степени использования ими инновационных подходов с улучшением образования учителей. Было отмечено необходимость освоения инновационных методов обучения в сочетании с традиционными методами обучения. Чтобы определить эту необходимость в среднем профессиональном учебном заведении, путем опроса преподавателей, работающих в нем, был определен рейтинг инновационных методов, используемых сегодня, и подтвержден низкий уровень их использования. Было показано, что проблема эффективного использования инновационных подходов в СПО является нерешенной.

Ключевые слова: активность, технология обучения, образовательный стандарт, традиционное обучение, инновации, творчество, автономия, качество образования, рост, развитие, рейтинг, эксперимент.

Noting that the increase in teachers' salaries is a significant factor in ensuring the implementation of the educational standard of the new generation, but for full implementation in rural schools there is also a certain degree of influence of the material and technical base, rural mentality and the degree of their use of innovative approaches to improve teacher education. It was noted the need to master innovative teaching methods in combination with traditional teaching methods. To determine this need in a secondary vocational

educational institution, by interviewing teachers working in it, a rating of innovative methods used today was determined and the low level of their use was confirmed. It was shown that the problem of the effective use of innovative approaches in the STR is unsolved.

Key words: activity, learning technology, educational standard, traditional learning, innovation, creativity, autonomy, quality of education, growth, development, rating, experiment.

Кыргыз Республикасында орто билим берүүнүн жаңы муундагы стандарты ишке ашырылууга берилгенден кийин “окутуу бул эмне” - деген суроонун жаңы кошумча мааниси пайда болгондой болду. Мектептерде окутуунун функциясы, билим берүү, тарбиялоо жана өнүктүрүү гана болбостон, окуучулардын билим алууга керектүү болгон маалыматтык инструмент берүү б.а. окуучуларды “өзү окуганга үйрөтүү” маселеси кошулганын белгилөөгө болот. Ошондой эле окуучунун ага жаратылыш берген шык жөндөмүн ойготуу жана ачуу манилүү болуп баратат.

Жаңы стандарттын негизинде окутуу талап кылынгандан баштап эле мектептеги билим сапаты жакшырып баштадыбы? - деген суроого жооп айтуу азырынча мүмкүн эмес. Билим берүү системасына жетиштүү финансылык каражат бөлүү болбосо, мугалимдерге татыктуу айлык акы болбосо, мектептерде заманбап материалдык-техникалык база болбосо билим сапатын жакшыртуу аракетин толук өз жемишин бере албастыгы көп айтылып келет [1]. Бүгүнкү күнү мамлекетибиз мектеп мугалимдеринин айлык акысын жакшы деңгээлде көтөрүү иш аракетин жүргүздү. Бул фактор менен гана бардыгы ордуна келет деген түшүнүк катачылыкка алып келиши мүмкүн. Анткени, Кыргызстанда айыл жергесиндеги мектептер 70%ды түзөт. Айылдык мектептер шаардык мектептерден окуу шарты боюнча көп жактан артта калуу сакталып келет. Материалдык-техникалык базасы, окуу китептери, мугалимдердин билимин жогорулатуу, инновациялык ыкмаларды колдонуу даражасы жана пенсиялык жана ага жакын жаш курактагы мугалимдердин көптүгү, мугалимдердин материалдык абалынын татаалдыгы, айылдык менталитет, интернет ресурстарынын жоктугу жана жетишсиздиги, лабораториялык куралдардын жана керектүү реактивдердин жетишсиздиги ж.б. Бул айтылгандардын туура экендигин ЖРТ(ОРТ)нын жыйынтыгындагы айырмачылык деле далилдеп көрсөтүп турат.

Ошондой эле айтылгандардын негизинде негизги мектептин бүтүрүүчүлөрү 9-класстын базасына эле орто кесиптик окуу жайына тапшыргандар бара-бара басымдуулук кылып баратат.

Бүгүнкү күндө жогорку окуу жайында (ЖОЖ) дагы усулдук-концептуалдык негизде бүтүрүүчү адистиктердин сапатына коюлган талаптар дагы өзгөрүүдө. Алар төмөнкү багытта белгиленүүдө [2]:

- бүтүрүүчү адистердин билим кругозорун кеңейтүүчү фундаменталдык билим багажынын кеңири болуусу;

- адистикке тиешелүү ишке тез көнүгүүгө жана милдеттерди так аткарууга жеткиликтүү атайын билимдерди алуусу;

- билим берүү системасынын инновациялык жаңыланууга катышкан чыгармачылык менен иштөөгө каныгуусу ж.б.

- Бул талапты аткаруучу студенттердин курамын мектеп окуучулары ошондой эле орто кесиптик билим берүүчү окуу жайларынын студенттери толукташат. Ошондуктан жогорудагы талапты аткаруу үчүн бул эки окуу мекемесинде тең бирдей билим сапатындагы өзгөрүүнүн болуусу зарыл. Билим берүүдөгү сапаттык өзгөрүү төмөнкүлөрдү камтуусу абзел. Алар:

- өсүп келе жаткан жаш муундагы окуучулардын чыгармачылык потенциалын көтөрүү;

- келечек муундарга фундаменталдык билимдерди жана билгичтиктерди жана ошондой эле үй-бүлөлүк жана элдик жан дүйнөлүк, нравалык баалуулуктарды берүү менен өнүктүрүү;

- улуттук маданиятты, элдик салт-санааны толеранттуулук менен кабыл алууга жана түшүнүүгө үйрөтүү;

- мектеп окуучуларын жана орто кесиптик окуу жайынын студенттерин өз алдынча билим алуусуна багыттоо [3]. Жогорудагы айтылгандарды ишке ашыруу көпчүлүк мугалимдер көнүп калган жалаң гана салттуу окутуу ыкмаларын колдонууну талап кылбастан инновациялык окутуу ыкмаларын өздөштүрүү зарылдыгын жаратууда.

Инновациялык ыкмаларды мектепте колдонуу жагдайын бир нече макалаларда караганбыз. Мектепте кандай инновациялык ыкмаларды өздөштүргөнүн аныктоодо [4] негизинен бардык предметтик мугалимдер окуучуларды топто жана жупта иштетүү, кластер, акыл чабуулу жана окуучуларга презентация

жасатууга басым жасашкан. Андан кийин мектепте инновациялык ыкмаларды бири-бири менен жана салттуу ыкмалар менен айкалыштыруу мүмкүнчүлүгү каралган [5]. Мында онго жакын инновациялык ыкмалардын бири-бири менен жана салттуу ыкмалар менен айкалыштыруу маселеси чагылдырылган. Ошондой эле мектеп мугалимдеринин инновациялык ыкмаларды колдонуу рейтингин аныкталган [6]. Сурамжылоого берилген 24 ыкманын ичинен колдонуу жыштыгы боюнча баштапкы 10 орунду ээлеген ыкмалар төмөнкүлөр болгон: “Класстер”, “Синквейн”, “Акыл чабуулу”, “Билем, билгим келет, билдим (БББ)”, “Презентация жасоо ыкмасы”, “Венндин диаграммасы”, “Дискуссия методу”, “Биргелешип окуу ыкмасы”, “Чечимдер дарагы” жана “Галерея”. Мындан мектеп мугалимдеринин инновациялык ыкмаларды колдонуу иш аракеттеринин белгилүү деңгээлде жүрүп жатканын белгилөөгө болот. Ал эми инновациялык ыкмалардын Кыргызстандагы орто кесиптик окуу жайларында кандай деңгээлде өздөштүрүп жаткандыгы жөнүндө маалымат жетишсиз болууда. Ошондуктан биз аны билүү максатында аныктоочу эксперименти жүргүзүүнү пландаштырдык.

Макаланын максатына ылайык экспериментти жүргүзүү үчүн Ош, Жалал-Абад жана Кызыл-Кыя шаарларындагы жайланышкан орто кесиптик окуу жайларындагы табигый-математикалык предметтерде сабак берген 86 окутуучудан төмөнкү 2 суроо боюнча сурамжылоо жүргүздүк.

1-суроо. Мектептен колледжге келген окуучулардын базалык билими Сизди кандай деңгээлде канааттандырат?

- А). Толук _____
- Б). Негизинен канааттандырат _____
- В). Жарым- жартылай _____
- Г). Канааттандырбайт _____
- Д). Жооп бере албайм _____

2-суроо. Орто кесиптик билим берүүдө Сиз сабак берген предметти окутууда төмөндөгү аталган кайсы инновациялык ыкмаларды кандай деңгээлде колдонуусуз? Экинчи столбикке төмөнкү цифралык белгилерди коюңуз: эгерде көпчүлүк учурда колдонсоңуз - «5», керектүү учурда гана колдонсоңуз - «4», айрым учурда гана колдонсоңуз - «3», абдан аз колдонсоңуз - «2», колдоно элек болсоңуз-«1» белги менен таблицаны толтуруңуз.

№	Инновациялык ыкмалардын аталыштары	Колдонуу даражасы цифра менен
1.	Блумдун таксономиясы.	2
2.	Түшүнүктөр картасы.	4
...	Ж.б	5
40	Концептуалдык карта жана таблица.	3 ж.б.
<i>Эскертме: Көрсөтүлгөндөн сырткары колдонгон ыкмаңыз болсо улантып жазыңыз.</i>		

Биринчи суроонун берилген себеби, орто кесиптик билим берүүдө студенттердин сабак өздөштүрүү сапаты боюнча маселе көтөрүлгөндө окуу жайдын окутуучулары аны мектептен келген окуучулардын билим деңгээли менен байланыштырып айтып жүрүшөт. Мына бул көрсөткүчтүн окуу жайдын мугалимдеринин берген жообу менен аныктап көрүүнү туура көрдүк. Окутуучулардын берген жообунун жыйынтыгы 1-таблицада берилди.

1-таблица

Мектептен колледжге келген окуучулардын базалык билими окутуучуларды кандай деңгээлде канааттандырган.

Жалпы	Толук канааттандырат	Негизинен канааттандырат	Жарым-жартылай	Канааттандырбайт	Жооп бере албайт
86	3	25	30	28	-
%	3,5%	29%	34,8%	32,5%	-

Таблица боюнча анализ кыла турган болсок чындыгында 9-класстын базасы менен орто окуу жайына келген окуучулардын базалык билими окутуучулардын үчтөн бирине жакынын ойлору боюнча аларды канааттандырбай тургандыгын көрүүгө болот. Мектептен келген окуучулардын 34,5%ы окутуучуларды негизинен жана толук канааттандырат. Ал эми потенциалдуу, жетишип окуп кете ала турган окуучулардын саны 35 пайызга барабар болду. Мындан сабак сапатына жетишүү үчүн окуу жайына келген окуучулардын үчтөн бирине инсанга багытталган мамиленин зарылдыгын айтууга болот.

Орто кесиптик окуу жайында инновациялык ыкмалардын колдонуу рейтингин окутуучулардын 2-суроого берген жоопторунун негизинде аныкталды. Сурамжылоо баракчасында жазылган 40 түрдүү аталыштагы ыкмалардын колдонуу даражасы аныкталды. Эскермедеги көрсөтүлгөн жазуу боюнча бир дагы окутуучу андан сырткары колдонгон ыкмасы тууралуу жазышкан жок. Сурамжылоо жыйынтыгы берилген жооптордун орточо статикалык маанисин табып, аларды өсүү тартиби боюнча жайгаштыруу менен инновациялык ыкмаларды колдонуу рейтингин 2-таблицада берилди.

2-таблица

Орто кесиптик окуу жайында аталган инновациялык ыкмаларды колдонуу рейтингин

№	Инновациялык ыкмалардын аталыштары	Коюлган баллдардын орточо маанилери
1.	Оюн сабагы же технологиясы	4,20
2.	Класстер	4,10
3.	Суроо менен окутуу ыкмасы	3,90
4.	Акыл чабуулу же акыл таймашы.	3,80
5.	Конференция, семинар	3,70
6.	Презентация жасоо ыкмасы.	3,38
7.	Дискуссия, Дебат	3,33
8.	Семинар сабак ыкмасы	3,29
9.	Билем, билгим келет, билдим (БББ)	3,20
10.	Проблемалык окутуу	3,12
11.	Синквейн	2,91
12.	Бири бирин окутуу	2,83
13.	Саякат сабагы	2,79
14.	Блум таксономиясы.	2,75
15.	Кызматташтыкта биргелешип окуу ыкмасы	2,66
16.	Кейс методу	2,50
17.	Билем, билбейм жана билдим ыкмасы	2,45
18.	Жекече окутуу	2,45
19.	Суроолор же чечимдер дарагы	2,25
20.	Эстафета сабагы	2,16
21.	Венндин диаграммасы	2,12
22.	Зиг-заг	2,08
23.	Ротация	2,04
24.	Г-схема сабагы	1,95
25.	Түшүнүктөр картасы	1,90
26.	Баштапкы старттык эксперимент ыкмасы	1,90
27.	Окуучу-мугалим	1,87
28.	Үчтүк мозаика ыкмасы.	1,80

29.	Эки беттүү күндөлүк	1,83
30.	Концептуалдык карта жана таблица	1,41
31.	Инсерт	1,37
32.	Өз көз карашыңды ээле же ой-пикир шкаласы	1,30
33.	Сынчыл ойлом же ой жүгүртүү оюндары	1,30
34.	Репетитор жана репортер оюну.	1,21
35.	Бир темалык стартык эксперимент	1,02
36.	Галерея	0,95
37.	Иреттүү таблица	0,95
38.	Пирамида жана чатыраш картасы	0,80
39.	ПАМО ыкмасы.	0,70
40.	Белл-Ланкестрдык ыкма	0,41

Орто кесиптик окуу жайында жана мектепте биринчи ондукка кирген ыкмаларды салыштырып карай турган болсок, анда төмөнкү беш ыкма «Класстер», «Акыл таймашы», «Дискуссия», «Билем, билгим келет жана билдим» жана «Презентация жасоо ыкмасы» эки учурда тең биринчи ондукка киришкен. Класстер ыкмасы мектепте 1-орунда болсо, орто кесиптик окуу жайында 2-орунда турду. Акыл таймашы мектепте 3-орунда турса, орто кесиптик окуу жайында 4-орунда жайгашкан. Ал эми дискуссия экөөсүндө тең 7-орунда турат. «БББ» ыкмасы мектепте 4-орунда болсо, ал орто кесиптик окуу жайында 9-орунда жайгашкан. Презентация жасоо мектепте 5-орунда болсо, орто кесиптик окуу жайында 6-орунда жайгашкан. Мектепте салыштырмалуу көп колдонулган ыкма катары «класстер» ыкмасын атасак, орто кесиптик окуу жайында «Оюн сабагы же оюн технологиясы» экенин көрүүгө болот. Синквейн мектепте көп колдонулган ыкма катары таанылса, ал орто кесиптик окуу жайында ондуктан сырткары калууда. Орто кесиптик окуу жайында инновациялык ыкмаларды колдонуу деңгээли боюнча баалай турган болсо анда, 5 ыкма керектүү учурда гана колдонуу деңгээлинде, 9 ыкма айрым учурда гана колдонуу деңгээлинде, 11 ыкма абдан аз колдонуу деңгээлинде, эми калганы такыр эле колдонулбаган экендигин белгилөөгө болот. Көпчүлүк учурда колдонулган инновациялык ыкмалардын жок экендигин айтууга болот. Инновациялык ыкмаларды дайыма же көпчүлүк учурда колдонуу үчүн аларды

салттуу окутуу ыкмаларына айкалыштыруу маселеси жакшы каралбай жаткан объект экендигин белгилөөгө болот. Бул биздин кийинки илимий изилдөөбүздүн багытын аныктоого мүмкүндүк берди деген ойдобуз.

Адабияттар:

1. Болжурова И.С. Образование в Кыргызстане: история, проблемы и достижения. - Бишкек. Изд. Имак офсет, 2018. -164.
2. Асипова Н.А. Обеспечение качества обучения программ подготовки бакалавров по направлению «менеджмент образования» [Текст]. / Н.А Асипова // Наука, образование, техника №1, ОшКУУ, 2009. - С. 161-163
3. Бектурова Э.О. Моделирование процессов самообразования и самовоспитания [Текст]. / Э.О. Бектурова // Вестник ИГУ им. К.Тыныстанова, № 26 -2010. - Ч.2. - С. 290-294.
4. Курманкулов Ш.Ж. Мугалимдердин иш аракетиндеги интерактивдүү окутуу формасын колдонуу жагдайы [Текст]. / Ш.Ж. Курманкулов, Ү.А. Маматова // Наука и новые технологии и инновации Кыргызстана. №9. - 2021. - С. 255-259.
5. Курманкулов Ш.Ж. Инновациялык ыкмаларды бири-бири менен жана салттуу окутууга айкалыштыруу мүмкүнчүлүктөрү [Текст]. / Ш.Ж. Курманкулов, Ү.А. Маматова // Наука и новые технологии и инновации Кыргызстана. № 7. - 2021. - С. 271-275.
6. Курманкулов Ш.Ж. Мектеп мугалимдеринин инновациялык ыкмаларды колдонуу жыштыгы [Текст]. / Ш.Ж. Курманкулов, Ч.Т. Раева // Известия вузов Кыргызстана. - №5. - 2019. - С. 143-148.